Dora Alba M u s c a : Le denominazioni del principe nei documenti epigrafici romani. Contributo alla storia politico-sociale del'Impero. Fascicoli I, II, III. Bari (Adriatice Editrice), 1979, 220 str., po dvou skládacích přehledných tabulkách na konci každého ze tří svazků

Latinská epigrafie není jen pomocnou vědou historickou, ale i právní, jak svědčí např. vlastní zpráva císaře Augusta o jeho dílu — Res Gestae divi Augusti, zachovaná v Ankaře, nebo porůznu zachovaný Diokleciánův edikt o maximálních cenách zboží a služeb. Vedle těchto a podobných význačných nápisů mají pro poznávání římského státu a práva význam četné nápisy drobnější, rozptýlené po zemích, které tvořily římskou říši. Jejich soustavné shledávání a uveřejňování je spojeno se jménem Theodora Mommsena, na jehož podnět je počala r. 1863 vydávat Berlínská Akademie. Tato edice, Corpus Inscriptionum Latinarum, zkráceně C I L, pokračuje na základě nových nálezů doplňky i v naší době za mezinárodní, též české, spolupráce epigrafiků.[1])

O činnosti italské epigrafičky, v titulu uvedené profesorky university v Bari, jako pokračovatelky v pracích na základě CIL i jiných nápisových edicí, referoval jsem před patnácti lety,[2]) nynější výsledky jsou ovocem další její minuciózní práce. Nejde o reedice dokumentů, nýbrž ve třech svazcích, spojených paginací i předmluvou (str. 9—27) jsou evidovány římské nápisové doklady jakožto „příspěvek k sociálně politickým dějinám Impéria".

Autorka si vytkla za úkol shromáždit přehled označení, z nichž z kompetencí, které nelze odvodit z ústavních pravomocí republikánských, se konstruuje v latinských nápisech římské říše „titul" vladaře.[3]) Časově se její zkoumání vztahuje na dobu od Augusta až po Justiniána, a sledujíc titulatury jednotlivých vládců, rozděluje práci do devíti období, jak je vyznačily velké události politické. V nich se také zračí konkrétní tituly, jak se konstantně opakují: Imperator, Caesar,

---

[1]) Významným představitelem našim je prof. Ladislav V i d m a n, jako editor (Fasti Ostienses. 1982) i popularizátor (Psáno do kamene, 1975).

[2]) Dora Alba M u s c a: „Apuliae et Calabriae Latinarum inscriptionum Lexicon, Bari 1965, 269 str. + mapa", in: Listy filologické, 90, 1967, str. 439—441.

[3]) Tedy „principe" v italském širším smyslu, vládce, panovníka vůbec, nejde snad jen o římského princeps v užším smyslu a představitele vládní formy principátu.

Augustus, princeps, dominus, rex, a podle nich sestavuje autorka rovněž přehledné tabulky, o nichž více dále.

Po stránce obsahové si autorka všímá, jak z té či oné titulatury lze vyloupnout její základ, tu náboženský, tedy nejvyšší pontifikát, tu tribunský, tu vojenský, tu prokonsulský. Zmínky však zasluhuje ještě jiný její zájem, pro který právem označila svou studii jako přispěvek sociálně politický. Materiálem pro něj jsou nápisy na náhrobcích, které epilogují životní, resp. služební dráhu císařských otroků, propuštěnců, resp. funkcionářů. S upozorněním na náhrobní nápisy oněch otroků (str. 25 ap. 50, 51) čteme o nich již v Předmluvě (str. 19—26).

Když chronologicky sestavila seznam dokumentů — nápisů, jak se vyskytují z doby vlády toho kterého císaře, a připojila k jednotlivým dokladům kritické poznámky nebo alespoň odkazy na literaturu, připojuje A. Musca ke každému ze tří svazečků po dvou přílohách, složených z více stran, na nichž provádí statistický přehled vládců. Na první příloze (Tabula A) je to přehled titulatur (Imperatorum Appelationes, např. Imperator Caesar Augustus), na druhé (Tabula B) je přehled zmíněného základu titulu, Imperatorum magistratus et sacerdotia (např. Pontifex Maximus, Tribunicia potestas, Proconsul). V tabulkách se již neuvádějí jména panovníků, jen čas vlády a počet titulů s jejich součty.

Takto postupuje autorka ve všech třech svazečcích, do kterých utřídila zmíněná zkoumaná období. Každý z těchto svazků však představuje po stránce geografické samostatný celek, vybavený tedy svými tabulkami, svým seznamem zkratek (siglů), svým seznamem literatury a stránek. Toliko svazek první předchází zmíněná Předmluva.

Proč materiál souvislý časově rozdělila A. Musca zeměpisně, vykládá na str. 13—15. Základem prvního svazku, Inscriptiones urbis Romae, jsou nápisy všech čtyř dílů svazku VI. C I L, nápisy Říma, jakožto politickosprávního i duchovního střediska Říše. Ve druhém svazečku recenzované práce, Inscriptiones Hispaniae, je zkoumán z C I L II. materiál ze Španělska, protože jde o provincii představující romanizaci nejvyššího stupně. Ve třetím svazečku jsou nápisy z provincií východních, které naopak kladly pořímštění odpor, zvláště tam, kde se mu opíral živel řecký. Autorka mohla však zpracovat z této oblasti toliko nápisy latinské, na základě C I L III., doufajíc, že se k řeckým vrátí později (str. 15). Její práce zde věnuje zvláštní pozornost nápisům z Egypta (str. 17).

Ačkoli věnuje veškerou péči statistickému utřídění, nepřeceňuje autorka vyhlídky, které statistický postup otvírá, a připouští relativní cenu jím dosažených výsledků (str. 17 p. 16). Nicméně jsou zmíněné tabulky vítanou pomůckou, zejména když jde o první práci tohoto druhu.

Kdežto totiž se otázkou označení vládce — principa, císaře — zabýval značný počet badatelů, kteří použili pramenů literárních, právních i papyrových — autorka uvádí nejnovější na str. 12 v p. 5—8 — „neexistuje o panovnických titulech práce, opřená systematicky o nápisy, ba dosavadní práce je úplně ignorují". Tomuto autorčinu zjištění nutno bezvýhradně přisvědčit a možno

dodat, proč je tomu tak. A. Musca musila totiž zpracovat tisíce a tisíce dokladů, a pro tuto záslužnou a obětavou práci nutno vzdát ji velkou úctu.

Autorce nešlo jen o víceméně mechanické evidování dat a jejich zachycování pro statistiku. Studie ukazuje, jaké problémy kladlo v některých případech časové určení nápisu (str. 19—24) anebo zjištění rozdílu mezi nápisy oficiální a neoficiální povahy (str. 26—27). Ve všech případech uvádí A. Musca předchozí badatele-epigrafiky, jakož i významné historiky a právníky, Th. Mommsenem počínajíc a autory z poslední doby končíc.

Nezasvěcenému zraku by se jevila práce profesorky Alby Musca jen jako s velkou akribií svezené stavivo pro usnadnění dalšího bádání, které by bylo možno nazvat stavbou. Ale dlužno jí přisvědčit, že již tato práce je „užitečným přínosem pro poznání různého pojetí císařské moci", zejména když má v plánu použít shromážděných dat k srovnávacímu studiu ve svazku čtvrtém, který obsáhne též ještě podrobnější bibliografii k problému principátu a císařské moci (str. 27 a 8).

Jiří Cvetler

Univerzita Karlova 7
Právnická fakulta
knihovna
nám. Curieových 7, 116 40 Praha 1
-107-